

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ผ้ากับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

Fabric and Life Styles of Muslims in Five Southern Bordering Provinces of Thailand

ผศ.จूरรัตน์	บัวแก้ว
ผศ.จิตติมา	ระเด่นอาหมัด
นายสมบูรณ์	ธนะสุข
นายพิชัย	แก้วขาว
นายอำนาจ	สมบัติยานุชิต

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2539-2543

ชื่อโครงการวิจัย   ผ้ากัับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ
ประเทศไทย

ชื่อคณะผู้วิจัย   จุรีรัตน์ บัวแก้ว และคณะ

เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ   พฤษภาคม 2543

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 การศึกษารูปแบบลวดลาย สี สัน และเทคนิคการทอผ้าชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะผ้าไหมลิมา เพื่อนำมาถอดแบบลวดลายผ้าอย่างดั้งเดิม และทดลองสอนทอผ้าไหมลิมาแก่วิทยากรต้นแบบ วิธีการวิจัยเป็นงานวิจัยประยุกต์ระหว่างการศึกษาเชิงคุณภาพ ผสมผสานกับการทดลองปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8-12 เป็นต้นมา บริเวณห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญของอุษาคเนย์ มีพ่อค้าต่างชาติที่สำคัญ ได้แก่ โปรตุเกส ฮอลันดา อินเดีย อาหรับ จีน ญี่ปุ่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนาม เขมร เป็นต้น ความสัมพันธ์ทางการค้ามีส่วนส่งเสริมให้วัฒนธรรมผ้าทอจากดินแดนภายนอกหลังไหลเข้ามาผสมผสานกับองค์ความรู้เรื่องผ้าทอที่มีอยู่ดั้งเดิมในท้องถิ่น เมื่อสหพันธรัฐศรีวิชัยเรืองอำนาจในแหลมมลายู วัฒนธรรมการผลิตผ้าของสหพันธรัฐศรีวิชัย ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมผ้าทอของท้องถิ่นอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ผ้าทอพื้นเมืองของห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีความคล้ายคลึงกับผ้าของอินเดีย อาหรับ เขมร มาเลเซีย และอินโดนีเซีย แต่คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น ผ้าไหมลิมาลวดลายต่าง ๆ ผ้าปลาลิง ผ้าวิกัด เป็นต้น ความงามบนผืนผ้าเหล่านี้ส่งผลให้ผ้าพื้นเมืองเหล่านี้ได้รับความนิยมในกลุ่มชนชั้นสูงและแพร่กระจายไปยังเมืองต่าง ๆ เมื่อไทยทำสัญญาเบาริงใน พ.ศ. 2398 ได้เปิดประเทศค้าขายกับประเทศตะวันตกอย่างเสรี ส่งผลให้สินค้าผ้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพฯ และหัวเมืองภาคใต้ ทำให้การทอผ้าใช้เองในครอบครัวค่อย ๆ ลดความสำคัญลงจนกระทั่งสูญหายไปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

สำหรับการใช้ผ้าในชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิมในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าการแต่งกายของหญิงมุสลิมในขณะที่อยู่กับบ้าน ห่มผ้าแถบคาดอก นุ่งผ้าตาหมากรุก เมื่อออกไปทำธุระนอกบ้าน หญิงมุสลิมที่เป็นชนชั้นสูงและหญิงมุสลิมที่มีฐานะทางสังคมสูงยังคงแต่งกายแบบเดิม แต่ใช้ผ้าที่มีความสวยงามกว่า เช่น ผ้าไหมลิมา ผ้าชอแก็ะ ผ้าแอนจี เป็นต้น และใช้ผ้าคลุมไหล่ การแต่งกายชุดนี้ยังคงใช้สวมใส่ต่อมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

เจ้าอยู่หัว แต่ได้มีการเริ่มสวมเสื้อทรง หม้อสไบแพรว เก๋ล้ำมวยต่ำ นุ่งผ้าไหมลายตาหมากรุก ตั้งแต่ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้เปลี่ยนมาสวมเสื้อเข้ารูป นุ่งกระโปรงจีบ สวมหมวก ใส่รองเท้า ถึอกระเป๋าทตามแบบการแต่งกายของชาวตะวันตก ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อย่างไรก็ตาม การแต่งกายตามแบบตะวันตกถูกยกเลิกไป เมื่อหมตสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชุดที่สวมใส่ในชีวิตประจำวันได้แก่ชุดกบายอ ซึ่งนิยมสวมใส่ในหญิงมุสลิมทุกชนชั้น แต่แตกต่างกันในเรื่องผ้าที่นำมาตัดเย็บ ชุดกบายอนี้เป็นชุดที่สวมใส่ไปงานต่าง ๆ ได้ทุกโอกาส

ส่วนชายมุสลิมทุกชนชั้นแต่งกายเหมือนกันในขณะอยู่กับบ้านคือ ไม่สวมเสื้อ นุ่งผ้าลาย ตาหมากรุก แต่แตกต่างกันที่ชนิดของผ้า เมื่อต้องออกไปทำธุระนอกบ้าน ชายมุสลิมที่เป็นชนชั้นสูง สวมเสื้อคือโละปลางอ นุ่งผ้าไหมลายตาหมากรุกแบบปูดอปอดอง โปกผ้าสตาแวง เหน็บกริบหรือ ถือหอก ส่วนชายมุสลิมที่มีฐานะปานกลางลงมา นุ่งผ้าฝ้ายลายตาหมากรุก ไม่สวมเสื้อ โปกผ้า ที่ศีรษะ เหน็บกริบ หรือถือหอก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชายมุสลิมที่เป็นชนชั้นสูงและ ชายมุสลิมที่มีฐานะทางสังคมสูง เริ่มสวมชุดสากลนิยมแล้วสวมหมวกชอเก๊ะ การแต่งกายชุดนี้ นิยมสวมใส่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีการสวมชุดสลิแวนเมื่อไปงานพิธีการต่าง ๆ มากขึ้น แต่ชาย มุสลิมที่มีฐานะปานกลางลงมานิยมสวมเสื้อคือโละปลางอ นุ่งผ้าโสร่งปาสิกัตแบบเดิม สวมหมวก ชอเก๊ะ หรือกปิเยาะห์

สำหรับการศึกษารูปแบบ ลวดลาย สีเส้น และเทคนิคการผลิตผ้าชนิดต่าง ๆ พบว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผ้าที่ทอในท้องถิ่นมีหลายชนิด ได้แก่ ผ้ากากระดูวอ การะตีฆอ การะปะห์ ปาสิกัต ลีมาจัว ลีมาบินตัง ลีมาปูเกะ เป็นต้น รูปแบบของผ้ามี 3 รูปแบบ คือ แบบ สีเหลี่ยมจัตุรัส ได้แก่ ผ้าอุเต็ง เป็นผ้าโปกศีรษะชายแบบสีเหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ ผ้าปลางิง ผ้าสลินตัง ผ้าไหมลีมา ใช้เป็นผ้าห่มผ้านุ่ง และผ้าคลุมศีรษะ

สินค้าลวดลายบนผืนผ้าพบว่า ลายที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ ลายตาหมากรุก รองลงมาคือ ลายเรขาคณิต ลายผสมผสาน ลายดอกไม้ เป็นต้น ส่วนสีเส้นบนผืนผ้านิยมสีสดใส ตัดกัน เช่น ผ้าลายตาหมากรุก นอกจากนั้นยังมีผ้าไหมลีมา ซึ่งย้อมสีพื้นบริเวณเชิงผ้าเป็นสีแดง ตัดกับตัวผ้าสีต่าง ๆ เช่น สีดำ เขียว ม่วง น้ำเงิน เป็นต้น ซึ่งช่วยให้ผ้ามีความสวยงามโดดเด่นเป็น เอกลักษณะเฉพาะถิ่น สำหรับเทคนิคการผลิตผ้าพื้นเมืองพบว่า ส่วนใหญ่นิยมทอแบบสองตะกอ มากที่สุด และยังพบการมัดหมี่ทางเดียว ซึ่งทอยุ่งยากและซับซ้อนในผืนผ้าไหมลีมา

การถอดแบบลายผ้าไหมลีมาอย่างดั้งเดิมโดยใช้โปรแกรมครอสสติช เมกเกอร์ เวอร์ชัน 3.1 (Cross stitch Maker Version 3.1) ทำให้สามารถถอดแบบลายผ้าไหมลีมาอย่างดั้งเดิมได้ คล้ายกับต้นแบบแล้วนำไปทดลองสอนทอผ้าไหมลีมาแก่วิทยากรต้นแบบ ผลการทดลองพบว่า

กลุ่มตัวอย่างสามารถทอผ้าไหมลีมาได้สวยงามระดับหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า งานวิจัยเรื่องนี้สามารถ บรรลุวัตถุประสงค์ในการนำองค์ความรู้จากศึกษาวิจัยมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่าง เป็นรูปธรรม เหนือสิ่งอื่นใดคณะผู้วิจัยซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรผลงานวิจัยเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2542 สร้างขวัญและกำลังใจแก่คณะผู้วิจัยและสมาชิกผู้เข้าร่วมการทดลองให้มุ่งมั่นพัฒนาทักษะการ ทอผ้าไหมลีมาต่อไป

Title Fabric and Life Styles of Muslims in Five Southern Bordering Provinces of Thailand

Authors Jureerat Buakaew and team

Month and Year of Completion May 2000

Abstract

This research was conducted to examine the history of fabric as garment of the Thai-Muslims in five southern bordering provinces of Thailand, namely Satun, Songkhla, Pattani, Yala and Narathiwat between the periods of early Ratanakosin era and the Second World War. Patterns, designs, colors and techniques in weaving different fabrics, especially Leema silk were studied for the duplication of original designs. Silk weaving teaching was offered to the model lecturers. This applied research was the combination between qualitative and experimental methods.

The research found that the fabric used in daily life of the Thai-Muslims in five southern bordering provinces of Thailand had been influenced by China, India, Khmer, Indonesia and Malaysia, trading in the region since the 8-12 Buddhist era, together with local weaving cultures, as evidenced on the discovered ancient fabric. Fabric was also employed to show the wearers' economic and social status. Similar pattern but different textiles, band wrapping and tartan fabric wearing were worn indoors, but when outdoors expensive fabric was put on by the upper class female Muslims, imitating the Westerners during Marshal P. Piboonsongkhram period, which, however was abolished after the end of the Marshal's era and replaced by Gabayo costume, popular among female Muslims of all classes. For the males, being topless and wearing tartan fabric was done indoors. But being outdoors, the upper class males were in Teulohbalango shirt, tartan silk, Satangae turban with dagger or spear, while the middle class ones appeared topless in tartan cotton and Satangae turban with dagger or spear. Until the reign of King Rama 5, the upper class males turned to wear international uniforms with Sogoh hat, popular up to the present time. The middle class ones dressed in Teulohbalango shirt, primary Paligut sarong and Sogoh or Gapiyoh hat.

In relation to patterns, designs, colors and techniques in weaving different fabrics, the study showed 14 types of local fabric woven in the reign of King Rama 5 such as Garaduvo, Garatiko, Garapah, Paligut, Leema silk, Planging and Puekae and 3 patterns including square shape called Udeng used as male turban, rectangle shape such as Planging and Leema silk for blanket, wearing cloth and scarf and rectangle shape with internal components as Leema silk, Paligut, Leemajuwa and Leemabintang.

Regarding fabric designs, the most popular one was tartan followed by geometry, mixed design and blossom. Bright and contrast colors as shown in tartan design were highly preferred. Another admirable one was Leema silk, the contrast between the red color around the rim and the fabric whole colors as black, green, purple and blue made the fabric outstandingly beautiful as local identity. Concerning the fabric production technique, double heddle weaving was the most popular, while such a difficult and complicated method as Mudmee silk single direction was found in Leema silk.

The use of Cross stitch maker Version 3 was able to similarly duplicate original Leema silk design. After taught to weave Leema silk, the model lecturers were capable of weaving somehow beautiful fabric. In summary, this research succeeded in applying the acquired knowledge to practically and beneficially use within the community. Above all, the researchers profoundly appreciated Her Majesty the Queen's royal grace in proceeding to see the research result on 8 October 1999, which encouraged the researchers and experimental participants to be engrossed in continually improving Leema silk weaving skills.